

УДК 75 Шевченко

МАЛЯРСТВО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Тетяна АНДРУЩЕНКО

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри етики та естетики
Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова

Анотація. У статті вперше досить повно розкривається специфіка Шевченкового живопису. Витвори малярського мистецтва розглянуті окремо від поетичних творів, що сприяє об'єктивному аналізу. Простежується зв'язок малярської творчості Т. Шевченка зі світовим мистецтвом. Розглядаються стилі, наявні в роботах митця. Завдяки філософському аналізу детально висвітлюється еволюція художнього мислення Шевченка, символіко-архетипне підґрунтя картин. Стаття всеохопно і різнобічно досліджує різні жанри Шевченкового образотворчого мистецтва, причому не лише формальні чинники, але й зміст, звертаючи увагу на емоційну складову. Особливу увагу надано портретам. Розглядається творчість періоду заслання, зокрема казахські реалії.

Ключові слова: Тарас Шевченко, малярство, гравюра, офорт, техніка, портрет, композиція, імпресивність, символ, архетип.

ЖИВОПИСЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО

Татьяна АНДРУЩЕНКО

доктор философских наук, профессор, заведующая кафедрой этики и эстетики
Национального педагогического университета имени М. Драгоманова

Аннотация. В статье впервые достаточно полно раскрывается специфика живописи Т. Шевченко. Шедевры изобразительного искусства рассмотрены отдельно от поэтических произведений, что способствует объективному анализу. Прослеживается связь живописного творчества Т. Шевченко с мировым искусством. Рассматриваются стили, присущие работам художника. Благодаря философскому анализу детально освещается эволюция художественного мышления Шевченко, символическо-архетипная основа картин. Статья всеобъемлюще и разносторонне исследует разные жанры изобразительного искусства Шевченко, причем не только формальные факторы, но и содержание, обращая внимание на эмоциональную составляющую. Особое внимание уделено портретам. Рассматривается творчество периода ссылки, в частности казахские реалии.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, живопись, гравюра, офорт, техника, портрет, композиция, импрессионность, символ, архетип.

PAINTING BY TARAS SHEVCHENKO

Tetiana ANDRUSHCHENKO

Doctor of Philosophical Sciences, professor, Head of Ethics and Aesthetics Department of
M. Drahomanov National Pedagogical University

Annotation. *In the article the specific features of Shevhenko's painting are analyzed for the first time. The masterpieces of art are examined separately from poetic works that contribute to the objective analysis. Connection of Shevchenko's painting with a world art is traced. Due to philosophical analysis the evolution of the artistic thinking and symbolic-archetypical background of Shevchenko's pictures are examined in details. The article investigates comprehensively the different genres of Shevchenko's fine art considering not only the formal factors but also the essence and the emotional component particularly. The special attention is given to the portraits. Author examined Shevchenko's painting in exile especially Kazakh realities.*

Key words: *Taras Shevchenko, painting, engraving, etching, technique, portrait, composition, impression, symbol, archetype.*

Малярська спадщина Тараса Шевченка завжди бачилася крізь призму його поетичного генія. Його поетична сила і національний авторитет, історичні умови формування української історії, що потребувала поета – глашатая нації, певною мірою відсували на другий план його малярську спадщину. Історія створення колекції, що довгий час була розпорошена, знаходилась у приватних збірках, зрештою, майже повністю сконцентрована у Національному музеї Тараса Шевченка у Києві, але внаслідок специфіки збереження графічних робіт залишається майже недоступною для широкого глядача, що поглиблює цю тенденцію. Лише, мабуть, сучасники органічно сприймали його за соціальним статусом вільного художника, який заробляє гроші своїм мистецьким ремеслом, бачили оригінали його робіт, що і робило їх розуміння мистецтва художника більш адекватним і глибоким. Шевченків друг та ініціатор викупу з кріпацтва художник Іван Сошенко взагалі вважав, «що якби він покинув свої вірші, то був би ще більшим живописцем, як поетом».

Сьогодні малярство Т. Шевченка, з одного боку, сприймається із захопленням як спадщина національного пророка, з другого – бачиться як щось застигле, академічне, вторинне. В обох

випадках відчутний політизований про-світянський присмак. Серйозні монографії про малярську спадщину митця загалом не зруйнували цих суспільних кліше. Довгий час точилися дискусії: який талант Т. Шевченка є вагомішим чи потужнішим? Зазвичай віддавали пріоритет поетичному генію, що виходить за межі національної культури, адже малярський талант майстра має більш локальний характер, хоча обидва вони повністю підпорядковані його найбільшому почуттю – любові до України, його найвищому мистецькому призначенню – любові до людини – «торжества і вінця Божественної краси». І саме всеохопність відтворення життя у всіх його глибинних зв'язках вимагає цілісного підходу до поетичної та малярської спадщини митця. Це зумовлює актуальність дослідження. Здавалося б, при всій своїй простоті і хрестоматійності його творчість все ж залишається елітарною у сучасній культурі, оскільки вимагає підготовленого реципієнта. Тому це дослідження допоможе скласти власний погляд на малярський талант Т. Шевченка, зрозуміти етапи його зростання, пошуку власного стилю, збереження традицій і новаторство в живописному мистецтві.

Мета статті полягає в детальному аналізі художніх прийомів Т. Шевченка

як маляра. Відповідно до мети ставляться такі завдання:

– простежити еволюцію малярського таланту Т. Шевченка в історичному контексті;

– проаналізувати символічне і архетипне підґрунтя найвидатніших картин художника;

– розкрити особливості техніки митця.

Намагаючись зрозуміти феномен Шевченка-художника, його твори часто порівнюють з роботами А. Дюрера, Рембрандта, російських художників О. Кипренського, П. Соколова. Шевченковим ім'ям починають історію новітньої російської гравюри, проводять паралелі з творчістю засновників національних шкіл Східної Європи.

Нині Т. Шевченка визнають не лише як майстра модерного поетичного вислову, а й як основоположника новітнього гравірувального мистецтва у Східній Європі, художника, який стояв біля витоків українського жанру і впритул підійшов до імпресіоністичного живопису, випередивши французів на ціле десятиріччя. Життєві обставини не дали на повну силу розкритися його малярському хисту, але, оглядаючи його мистецький доробок, новаторство у багатьох художніх галузях та вплив на подальший розвиток національного мистецтва, його називають одним із найвизначніших майстрів ХІХ ст.

Уже перші акварельні роботи у рисувальних класах Товариства заохочення художників відкривали йому шлях з кріпацької неволі, а з 1838 р. його твори експонувалися на виставках у Петербурзькій академії мистецтв, купувалися впливовими людьми, в тому числі і членами царської родини. Тричі за художні успіхи Шевченка нагороджували

срібними медалями (1839, 1840, 1841 роки), а по закінченні Академії мистецтв (1838 – 1845 рр.) він одержав звання некласного художника. Його прагнення продовжити шліфування майстерності за кордоном, зокрема в Італії, не було реалізовано спочатку за браком коштів, а потім через арешт у справі Кирило-Мефодіївського братства напередодні запланованої поїздки у Варшаву через Німеччину до Італії. Після заслання він знову повертається до Академії, де за успіхи у гравірувальному мистецтві одержує звання першого в Росії академіка з гравірування і, як наслідок, право на спадкове дворянство, від якого відмовляється.

Т. Шевченко залишив понад 1200 творів: малюнки, акварельний та олійний живопис, гравюри, ілюстрації до книжкових видань; є свідчення про його іконопис, заняття скульптурою. Шевченкові поетичні і прозові твори, щоденник, епістолярна спадщина розкривають його естетичні і мистецькі уподобання, свідчать про митця тонкого, вимогливого, зі сміливим і самостійним поглядом на світові мистецькі явища. Більша частина його малярства (близько 800 творів) зберігається у Національному музеї Тараса Шевченка у Києві. Його твори є також у збірках музеїв Києва, Львова, Харкова, Одеси, Канева, в музейних і приватних колекціях Москви, Санкт-Петербурга, Казахстану, Польщі, США.

Мистецьку спадщину Т. Шевченка за часом виконання поділяють на три періоди: від перших до академічних робіт і до заслання (1830 – 1847), твори заслання (1847 – 1857) і роботи, створені після нього (1857 – 1861). Така періодизація дає змогу охопити всю велич і багатогранну спадщину митця, але водночас

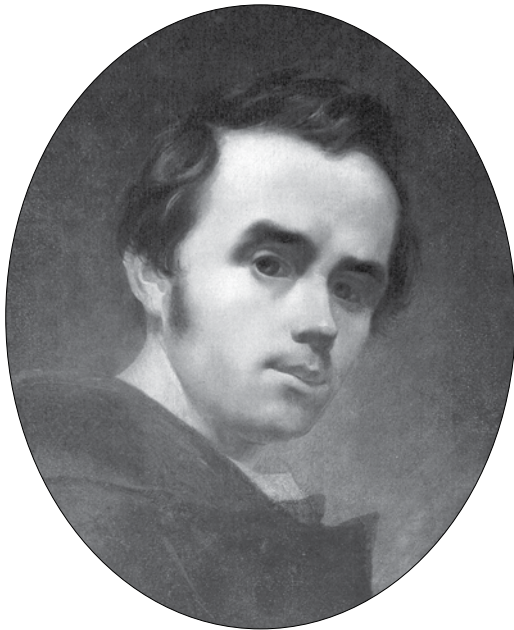
утруднює спостереження розвитку певного жанру та особливостей зростання художника у ньому.

Перші акварельні портрети з натури, серія малюнків на історичні теми дали змогу молодому Шевченку вступити одразу до четвертого (а їх було шість) академічного класу. А акварельні копії з Карла Брюллова «Перерване побачення», «Сон бабусі та онучки», власні композиції «Жінка в ліжку», «Натурниця», портрети А. І. Лагоди, П. М. Соколовського, «Невідомої в намисті» свідчать, що він досконало оволодів акварельною технікою, а в його віртуозних, пишних і одночасно тонких і вишуканих акварелях дихає трепетне життя. Секрети олійного живопису для нього відкрилися не так швидко. Він учився наполегливо і мав здатність осягати глибинну суть речей, якою природа наділяє лише геніїв. У його літературно-епістолярній спадщині згадуються сотні імен і явищ світової

культури, що, помножені на національне мистецьке чуття, сформували величний, не схожий на інші мистецький феномен. У творчості Т. Шевченка своєрідно, залежно від мистецького матеріалу й умов створення, поєднуються елементи класицизму, романтизму, реалізму, символізму, народної творчості, часом не вписуючись у звичні хронологічні рамки, а передбачаючи мистецькі відкриття.

Перша живописна спроба Т. Шевченка – «Автопортрет» 1840 р. – була настільки вдалою, що стала хрестоматійним уявленням про митця. Бездоганність пропорцій, міцне скульптурне моделювання, вправність у контрастному композиційному і світлоколірному рішенні виявили мистецьку зрілість художника і задекларували людину втаємниченого геніального обдарування.

Особливе місце в його спадщині належить картині «Катерина», що давно вже живе своїм окремим мистецьким життям. Її глибинність і багатошаровість спричинюють часом аж до протилежних оцінок і тлумачень. Академічна композиція, м'яке пастозне письмо з тонким класичним лісируванням зіштовхуються з мисленням, притаманним українському народному живопису, з прагненням у межах академічних прийомів дати соціально-побутовий жанр. Цей шедевр – складне поєднання певної умовності психологічних характеристик одночасно глибокої трагічності та щирості почуттів, ретельної жорсткості в академічно визначених межах кольору і світлотіні, великої сміливості і внутрішнього протесту проти академічних меж. Т. Шевченко мало ілюстрував свої літературні твори, тонко відчуваючи, що певна думка чи емоція підвладні лише поезії. Відомо, як критикував його П. Куліш,

Автопортрет, 1840

коли він не зумів дослухатися до суворого внутрішнього естетичного цензора в роботі над картиною «Катерина». Але ця робота вже наголосила на складній метафоричності його пластичної мови, яка може одночасно нести і надчасовий зміст, вивищуючи мистецькі образи до символів і архетипів. Судячи з подальших кроків живописця, його не вповні задовольняла картина, він прагнув навчитися малювати справжні почуття, справжнє сонце і повітря так, як умів уже це робити акварельними фарбами. Лише з приїздом в Україну у 1843 р. сонце засвітило в його творах справжнім блиском, а самі твори наповнились повітрям, ожили. У цій перемозі молодого живописця особливе місце належить картині «На пасіці», яку називають серед найвищих здобутків українського побутового жанру першої половини XIX ст. Якби доля Т. Шевченка склалася інакше, і його пошуки у малярстві не були перервані засланням, а він мав змогу, як і планував, поїхати в Європу, світ говорив би про нього принаймні як про одного з родоначальників імпресіонізму. У картині «На пасіці» художник відмовляється від умовного «академічного» колориту, натомість вводить справжню палітру спекотного літнього дня. Відчуття простору, м'якого повітря майстер передає через великі світлотіньові співвідношення і тонкі зміни світлосили кольорів. Тут світло живе своїм життям, мерехтить, переливається навколо предметів і персонажів. Імпресіоністичні ефекти освітлення зустрічаються в його роботах «Повідь», «Казашка Катя», «Далісман Мула Аул'є», портретах П. Закревського, І. Лизогуба, княгині Кейкуатової та ін.

Великим успіхом Шевченка-живописця була серія олійних портретів,

На пасіці, 1843

виконаних в Україні: Пантелеймона Куліша, Платона і Ганни Закревських, Терезії Маєвської, Йосипа Рудзинського, Олександра Лук'яновича. Є свідчення, що він виконав близько двох десятків замовних портретів, і заробіток був таким значним, що він планував поїздку в Італію власним коштом. У жіночих портретах митець вже уникає контрастності і будує образ на загальному зм'якшенні кольорових і світлових переходів. У них немає зовнішніх ефектів, це продумані, вишукані і по-мистецьки прості полотна. Якщо в портреті Г. Закревської ще присутнє активне червоне тло, ефектні коштовні сережки, жагучий погляд синіх очей, то у портреті Т. Маєвської при збереженні звабливого прийому чорної оксамитової стрічки на жіночій шії образ подано ще лаконічніше, глибше і більш артистично. Легка усмішка на вустах, ледь помітні смішинки в очах схоплюють тонкий момент мінливості

Портрет Г.І.Закревської, 1843

буття. Попри зовнішню подібність композивання обох портретів, їх технічне виконання дуже різниться між собою. Гладеньке письмо з лісируваннями і блисками, зіткане з уривчастих енергійних мазків на портреті Т. Маєвської, та широкі, з м'якою моделюючою пластикою, насичені кольором у портреті «Ганни вродливої». Тут немає «душевної дистанції», пристрасно закоханий художник повністю розчиняється у своїй моделі, якій присвятив незрівнянні перлини любовної лірики. Попри скульптурність моделювання, портрет дає дивне відчуття іконописної площинності. Люблячо відкритий за пеленою сльози погляд «чорних, аж голубих» очей ніби виводить зображення з полотна до глядача.

Це був подальший крок живописця, за яким слідували портрети 1847 р. – Іллі Лизогуба, княгині Кейкуатової – його художня вершина в олійному живописі і його лебедина пісня, обірвана засланням.

Під знаком певної імпресивності, що охоплює лише коротку мить душевного стану, сприймається портрет Й. Рудзинського з його діагональною композицією, що ніби виростає з правого нижнього кута (подібна композиція вже застосовувалася художником у створенні образу офіцера в картині «Катерина»). А низька точка огляду моделі в композиційній побудові портретів І. Лизогуба та княгині Кейкуатової надає портретованим особливого пієтету та іконописності. Уже звичне для Шевченка розміщення світла і тіні, тонка узгодженість кольору, сяючі світлові та колористичні контрасти в портреті І. Лизогуба свідчать про вправного колориста. Вершиною колористичного осягнення Шевченка є портрет кн. Кейкуатової. Романтичний, легкий, мрійливий, він чарує таємничо-інтимним золотавим світлом. У портреті немає ефектних прикрас, лише тонке брюссельське мереживо й ошатна

Портрет Т.Маєвської, 1843

золотава наколка у волоссі, що пишною бахромою спадає на тендітні плечі, але стільки розлито світла, такі невлітими переливи кольорів, що, попри холодний загальний тон, портрет випромінює особливу ніжність і тепло. Він ніби світиться зсередини чистим духовним світлом.

Іноді доводиться чути про наслідування Т. Шевченком свого вчителя К. Брюллова, але тут принципово інше трактування образу – камерна інтимність на противагу піднесеній офіційності і парадності, інший характер сприйняття і трактування людини, власний художній стиль і своя життєва філософія.

Дещо різниться мистецький підхід художника в одній із його олійних робіт – портреті В. П. Кочубея (1859 р.). Він цікавий спробою живописця з позицій сучасного петербурзького малярства, одночасно цитуючи український парсунний живопис, подати історичний

Портрет Є.В.Кейкуатової, 1847

образ, свою оцінку українського політичного діяча.

Десятирічне заслання позбавило Т. Шевченка олійних фарб, але його акварелі вже міцно тримали той колористичний трепет життя і звабу живого сонця, що давали можливість називати митця одним із кращих рисувальників у Росії.

Часто Т. Шевченка називають насамперед портретистом, настільки значуща у кількісному і мистецькому планах його художня спадщина. Він створив понад 150 портретів. Значну частину складають камерні акварельні і олівцеві зображення, що стали новим явищем у розвитку портретного жанру в Україні. Уже перші його роботи визначили композиційну схему портрета, естетичний ідеал художника. Здебільшого погрудні, часом поклінні, $\frac{3}{4}$ анфас, спочатку на білому, згодом – на тонованому тлі; акварельні, олівцеві – усі вони проникливі

Портрет І.І.Лизогуба, 1846—47

настановою К. Брюллова пізнавати «внутрішню» людину, людину в єдності з цілим світом. Особлива романтичність та інтимна камерність портретів увиразнює суто Шевченків антропоцентризм, його переконання, що осяяне щастям людське обличчя є найвищою цінністю на землі. Попри романтизм художника, тут помітний реалістичний підхід до натури, рух композиційної та пластичної виразності через спрощення і лаконічність виразу. За основними стильовими ознаками портрети митця можна назвати романтико-реалістичними, де образна переконливість ґрунтується на відтворенні духовної сутності моделі згідно з ідеалом гармонійної людини.

До акварельної техніки у портрети Т. Шевченко вдається аж до 1850 р. Він не використовує багато кольорових поєднань, але тонка градація і тональна розробка їх створює враження вишуканого багатства колориту. Художник ліпить форму великими площинами, світлом виявляє лише колірні градації костюма і натякає на оточення; часом передача типового ніби затіняє індивідуальне у моделі. Але одночасне прагнення передачі неповторного, характерного в людині є величезним кроком у художньому осягненні особистості, в завоюванні традицій європейського портрета. Гармонійність зовнішнього вигляду і внутрішнього стану моделі досягається чіткою ритмізацією лінійних абрисів і колірних співвідношень, як, наприклад, у портретах невідомих у блакитній, бузковій сукнях, портретах родини Катериничів, Олени Бларамберг, Андрія Племянникова та ін.

Умови заслання змушували митця виборювати право на творчість: «Найбільше мені мук завдає, що малювати

мені не дозволяють». І це цілеспрямоване та пристрасне прагнення творити, попри заборону, набуло воістину героїчного характеру.

По закінченні акварельних фарб, пересланих другом А. Лизогубом, які Т. Шевченко «перевертав, по тричі цілує всю фарбочку», художник звернувся до сепії, яку сам виготовляв з чорнильної залози морських каракатиць. Його сепійні портрети органічно пов'язані з образною системою живописних творів. Проте техніка сепії вимагала контрастнішої передачі освітлення, чіткішого ліплення форми і відповідала зростаючим реалістичним запитам художника, що давали змогу глибше проникнути у внутрішній стан людини. Його моделі зображались у конкретній ситуації, за певною справою – портрети Л. С. Алексєєва, Хоми Вернера, подружжя Бажанових. У жорстких умовах заслання митець зумів цілеспрямовано і продумано komponувати невеликі твори, що відбивали час і характер його життя, людей, з якими його зводила доля. Він став основоположником своєрідного документалізованого живописного твору: «Шевченко малює товариша», «Шевченко серед товаришів», «Казарма», «Байгуші» та ін.

Т. Шевченко започаткував також портретний рисунок в українському мистецтві, якому традиційно більш притаманний живописний портрет. До заслання він мало користувався лише олівцем, хоча і тут досяг значних успіхів – автопортрети 1843, 1845 років, портрети Андрія Лизогуба, Юлії Сребдольської. На засланні – автопортрет 1847 р., портрети Іраклія Ускова, Катерини Бажанової. Але особливої сили техніка рисунка олівцем набула у портретах після

заслання. У них потяг до інтимізації образу, камерності, що відповідало вимогам пізнього класицизму – бідермайєру, виявився найяскравіше. Їх швидке односеансне виконання обумовлювало невимушену живість і експресивність, тонку атмосферу душевного життя. Світло не відіграє тут помітної ролі, натомість використовуються різні градації штриха і віртуозність лінії, тяжіння до тонового поєднання зображення і тла посередництвом густих штрихів у верхній частині композиції. Виразні психологічні характеристики художнику особливо вдається втілити у портретах П. А. Овсянникова, М. С. Щепкіна, М. О. Северцева, М. М. Лазаревського. Введення в рисунок на тонованому папері італійського олівця і крейди створювало додатковий ефект у тонально-просторовій побудові композиції. Митець знову тяжіє до живописності, знову формотворчу роль починає відігравати світло – портрети подружжя Якобі, Михайла та Марії Максимович, Ликери Полусмакової. Лише глибинне знання життя, притаманне справжнім геніям, мистецька віртуозність, відшліфована скупими умовами заслання, дали змогу сказати про людину із силою, рівною його слову. Олівцеві портрети 1856 – 1859 рр. не лише утворюють цілісний етап у розвитку портретної творчості Т. Шевченка, але свідчать про нього як про найсильнішого майстра у цій галузі тогочасного російського мистецтва.

Значне місце в портретному мистецтві художника займають офортні портрети Ф. П. Толстого, П. К. Клодта, І. І. Горностаєва, автопортрети у шапці і кожусі, із свічкою 1860 р. та ін. Останні, як і серія інших автопортретів, створених протягом усього життя, складають

своєрідний образотворчий щоденник – «коли слова кам'яніють», життєпис великої людини, генія, таїну якого і миць ми прагнемо прочитати. Безпристрасно фіксує останній автопортрет 1860 р. безжальні сліди тяжкої недуги і душевної втоми, повільно змиваючи образ текучістю нестійких асфальтних фарб і зупиняючи на порозі вічності.

Загалом портретний доробок Т. Шевченка дає можливість говорити про значний крок в українському мистецтві першої половини ХІХ ст. у подоланні парадної пишномовності і скутої форми, зміцненні реалістичного сприйняття натури. Його моделі немов осяяні внутрішнім світлом, що досягається продуманою системою світлових і колірних акцентів, органічним входженням у простір. Емоційну сторону романтичної концепції особистості в його портретах суттєво визначають українська образотворчість, фольклор з їх надзвичайною життєздатністю, спрямованістю до свободи, розкнутості почуттів.

Особливості національного світовідчуття Т. Шевченка яскраво виявилися у його пейзажному мистецтві. Пейзажі становлять майже половину художнього доробку митця. Власне, пейзаж у Шевченка з'являється в Україні, і першою називають роботу «У Києві», що увійшла до альбому офортів «Живописна Україна». Цей альбом, попри великий задум, мав лише перший випуск із шести офортів, де молодий художник своїм талантом маляра явив світові свій народ, свою Україну, те, що вже зробив своїм «Кобзарем», – «народ надивовижу оригінальний, земля прекрасна, і усього цього ще не бачили очі освіченого люду». З офортних листів постають чарівні українські краєвиди, давні архітектурні

пам'ятки, народні звичаї, фольклор: «Треба любити й пишатися найкращою своєю матір'ю. І я, яко син її великого сімейства, служу. Якщо не ради добра для нього явного, то принаймні для слави імені України».

Вже перші його краєвиди, виконані легко, мінімальними технічними засобами, сприймаються як «інтимні шкідки для себе». Художник безпомилково передає різницю енергійного контуру правобережного краєвиду і м'якого лівобережжя – «Чигирин з Суботівського шляху» та «Воздвиженський монастир у Полтаві». Останній сприймається не як деталь чи просто архітектурний об'єкт, а як логічне завершення композиції, її духовне осердя, «вертикаль, по якій наша душа ніби сполучає земне існування з небесним», дає відчуття надчасності і безмежності та особливого розуміння краси відповідно до пантеїстичного сприйняття світу. Такі ж відчуття всеосяжності і антропоцентризму створюють його барвисті, повнокровні, у повній гармонії з людським існуванням види Почаївської лаври. Його краєвиди Канева, Корсуня, Межиріччя, Черкас, зрештою, його символічна «Тополя» є, без перебільшення, узагальнюючим візуальним образом України. А невеличка робота «В Лихвині» з хаткою над ставком – генетичне продовження життя народної картинки у бездоганній професійній композиції. Українським краєвидам Шевченка внутрішньо притаманні такі особливості національного світогляду, як романтична схвильованість, емоційність, тяжіння до епічних узагальнень – «На Орелі», «Урочище Білик». Вони часто виступають на межі жанрової композиції, що також значною мірою обумовлене особливостями сприйняття довкілля, – «В

Решетилівці», «Селянське подвір'я». Зачарований Києвом, його величними кручами, тони і лінії яких нагадували Шевченкові могутні акорди Гайднної ораторії «Створення світу», він малює «Золоті ворота», «Кієво-Печерську лавру», «Аскольдову могилу», «Костьол у Києві».

Його пейзажні малюнки – дуже коштовні, тонкі твори мистецтва, де кожна деталь занурює у поезію пластичної краси. «Без розумного розуміння краси» неможливо розпізнати у дрібному листочку велич природи, а справжнє захоплення нею приходить лише з «глибоким розумінням краси, безкінечності, симетрії і гармонії в природі», – вважає Т. Шевченко. Ці естетичні засади митця, що дають можливість зануритися у глибини буття, є ключем до розуміння його краєвидів, які часто за силою мистецького узагальнення не поступаються його поетичному таланту. В українських пейзажах вражає те, чого він досягне на засланні – уміння у невеликому творі мінімальними засобами передати неосяжність простору, широку панораму, що збігає до самого обрію. Тонке графічне виконання, моделювання об'ємних відтінків форми часом лише товщиною та світлосилою олівцевої лінії нагадує малюнки Дюрера чи давніх китайців.

Шевченків талант пейзажиста розвинувся на засланні, де він виконав понад 400 акварелей, сепій, олівцевих малюнків. Значна частина їх була зроблена під час Аральської експедиції, в якій він виконував роль художника-документаліста. Вражає уміння майстра передати стрімкий високий берег моря і скрупульозно відтворити його геологічну структуру, напоєні сонцем далечинь і спокій моря під великим простором

неба – «Крутий берег Аральського моря», «Мис Бай-Губек», «Місячна ніч на Кос-Аралі», «Шхуни біля форту Кос-Арал». Під час Каратауської експедиції Т. Шевченко також одночасно виступає як учений-дослідник і натхненний художник. Він уміє передати геологічну будову гір, рельєф місцевості, особливості природи, безмежність простору і прозорість повітря, давні пам'ятки матеріальної культури – «Вид на Кара-Тау з долини Апазир», «Туркменські аби в Кара-Тау». Вперше у професійному мистецтві він зображує життя казахів – «Трію», «Пісня молодого казаха», «Казашка Катя». Тут не лише безпосереднє відтворення побуту, а й декоративність в організації композиції, подолання зовнішньої динаміки, ретельне виписування другорядних деталей, в чому опосередковано відбився характер народного уявлення про красу. Рембрандтівське мислення і моделювання світлом, найтонші нюанси сіро-коричневої сепії створюють багатство живописного відчуття, і тому ці роботи сприймаються як станкові полотна. Слідуючи за викривальним живописом Хогарта, повчальними народними картинками, Шевченко створює свою сатиричну, «приноровлену до сучасних

звичаїв», «Притчу про блудного сина», загадковість і метафоричність якої асоціативно нагадує офорти Гойї.

Завершальним могутнім акордом художника звучить його офортне мистецтво, що ввібрало в себе весь професійний і життєвий досвід, всеперемагаючу волю до творчості. Офорти не лише дали йому звання академіка, а й принесли славу кращого офортиста в тогочасному мистецтві.

Його офортний «Автопортрет з свічкою» сприймається нині символічно і загадково, лише на мить висвітлюючи таїну величі генія, вимагаючи такої ж відвертості і душевної чистоти.

Отже, сказане вище підтверджує, що мистецтво Т. Шевченка як художника – елітарне, складне і самостійне, позначене знахідками, що випередили свій час. З окресленого стає зрозумілим, що митець постійно перебував у творчому пошуку, експериментуючи з тематикою, композицією, технікою, опановуючи нові жанри. Завдяки академічній школі та власному таланту, синтезуючи різні стилі, від романтизму до імпресіонізму (точніше, передбачивши появу цієї течії), його можна назвати європейським митцем, який за допомогою нестандартного підходу відкрив світові Україну.

T. Andrushchenko

Painting by Taras Shevchenko

Abstract

In the article author examined painting heritage by T. Shevchenko. The aim of the work is to research evolution of genres and styles of the painter. Rationale of the article is caused by examination of Shevchenko's painting in the modern science mainly as second-order or auxiliary activity, or it is analysed in the context of poesy of the artist.

We can define such genres of Shevchenko's painting as self-portraits, portraits, genre works and landscape. The research gives an opportunity to trace the growth of the artist in a certain painting genre, his innovations and achievements. The "mind like Rembrandt" which Shevchenko had is emphasized. Shevchenko art is compared with the achievements of other artists, for example, Goya. Experimental approach of the artist that appears in use of different techniques is analyzed. One of the tasks is complex research of evolution of creative world view of the artist. Therefore methodology of philosophy, aesthetics,

psychology deals with the hidden concepts of Shevchenko's approach in painting. In particular, it is proved that empirically the artist kept ahead of the method of the French impressionists for tens of years. The comparative analysis of the pictures written during the same period but different by compositional structure and other principles of painting gives an opportunity to show the variety of Shevchenko's art. Use of historical analysis, in particular, the archival data on the found works of the artist contribute to the complex analysis of painting heritage of the Ukrainian genius. The painting by Shevchenko is considered as combination of principles of classicism, romanticism, realism, impressionism, folk art etc.

Until recently Shevchenko's paintings had been analyzed only mainly from the position of romanticism or realism, while in actual fact the artist developed different directions in search of new techniques. The national specific of Shevchenko's painting is distinguished, as the artist considered himself closely connected with Ukraine and the Ukrainian nation and tried to present his native land in the world as an example of original culture.

Особливості національного світовідчуття Т. Шевченка яскраво виявилися у його пейзажному мистецтві. Пейзажі становлять майже половину художнього доробку митця. Власне, пейзаж у Шевченка з'являється в Україні, і першою називають роботу «У Києві», що увійшла до альбому офортів «Живописна Україна». Цей альбом, попри великий задум, мав лише перший випуск із шести офортів, де молодий художник своїм талантом маляра явив світові свій народ, свою Україну, те, що вже зробив своїм «Кобзарем», – «народ навдивовижу оригінальний, земля прекрасна, і усього цього ще не бачили очі освіченого люду». З офортних листів постають чарівні українські краєвиди, давні архітектурні пам'ятки, народні звичаї, фольклор: «Треба любити й пишатися найкращою своєю матір'ю. І я, яко син її великого сімейства, служу. Якщо не ради добра для нього явного, то принаймні для слави імені України».